ЦРКВА СВ. БОГОРОДИЦЕ ЉЕВИШКЕ У ПРИЗРЕНУ

1. Општи подаци о културном добру

Културно добро	Споменик културе - XIV век
Категоризација	Споменик културе од изузетног значаја, под заштитом UNESK0 - а
Место/Општина	Призрен, општина Призрен
Власник:	Српска Православна Црква

2. Опис културног добра

Катедрална црква Успења Богородице, позната и под именом Богородица Љевишка и црква Св. Петке, налази се у средишњем делу старог дела града Призрена.

У хрисовуљи византијског цара Василија II издатој 1019. год. у цркви Богородице Љевишке налазило се седиште Призренске епископије под јурисдикцијом Охридске архиепископије. Овај првобитни храм, подигнут на остацима рано-хришћанске базике из VI в, страдао је крајем XII в када је Стефан Немања освајао Призрен. Припајањем ових крајева Српској држави 1214. год., у време Стефана Првовенчаног, Призренска епископија улази у састав Српске аутокефалне цркве 1219. год. и на њено чело, уместо грчког, долази српски епископ. Око 1220. год. црква је обновљена и први пут живописана а свој коначни изглед добија када је краљ Милутин 1306/7. год. обнавља као катедралну цркву Успења Богородице. Од 1346. год. Призренска епископија стварањем српске патријаршије бива подигнута у ранг Митрополије да би 1436. год поново потпала под управу Охридске архиепископије.

Садашња црква Богородице Љевишке је спој тробродне базилике у основи и цркве уписаног крста у горњој конструкцији, са централним, већим, и четири мања бочна кубета. Два реда новоизграђених стубова у средишњем броду стварају утисак петобродне базилике. Јужни брод је засведен крстастим сводовима, северни четвртином облице док је простор између централне апсиде издужен и покривен плитком куполом. На западу се налази отворени егзорнартекс са

крстастим сводовима и капелама на спрат, између којих је кула-звоник. Фасаде цркве зидане су од жуте сиге и црвене опеке везане беличастим малтером а разуђене су нишама, слепим аркадама, лезенама, једноделним, дводелним и троделним прозорима, и орнаментиком од насатице постављене опеке и керамопластичног украса.

Црква је први пут живописана почетком 13 в у традицији комнинског сликарства и из овог периода очуване су само две фреске из циклуса Христових чуда - Свадба у Кани и Исцељење слепог- и Богородица Елеуса са Христом,,хранитељем,,. У периоду 1307. до 1313. год. осликан је други слој живописа са новим сценама, у религиозној тематици литургијских садржаја, којих није било у црквама 13 в. Сликарство Богородице Љевишке је први пут у Србији изразило нова схватања како у погледу распореда, избору тема и теолошкој интерпретацији (Страшни суд, Лоза Јесејева, Лествице Јаковљеве, цуклус крштења) тако и већој присутности маштовитих детаља (необичне физиономије, фантастичне звери, жанр сцене, богате мртве природе) насталих под утицајем ренесансе Палеолога и нових литургијских потреба српских црквених прелата, који су као васпитаници Свете Горе, неговали нови мистицизам, строгу аскезу, метафорички језик.

1455. год. Турци заузимањем Призрена одузимају епископији ранија имања. Црква је опустела у времену после друге сеобе Срба 1737. године да би око 1756. год. била претворена у џамију, коју су Турци звали Атик или Џума џамија. Турци су над звоником подигли минарет, живопис је премалтерисан као и фасаде, а у унутрашњости су преграђене неке од просторија. После ослобођења Призрена од Турака, 1912. год. Богородица Љевишка је поново постала православна црква а 1923. год. са звоника је уклоњен минарет.

До 1999. год. у цркви је вршен верски обред када је затворена и ограђена жицом. 2004 год. у мартовским немирима унутрашњост цркве је запаљена и девастирана.

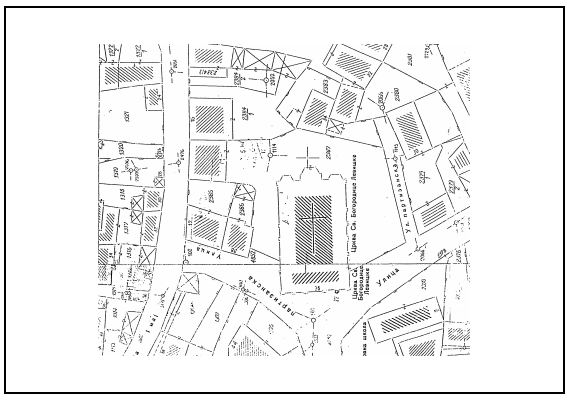

ситуација

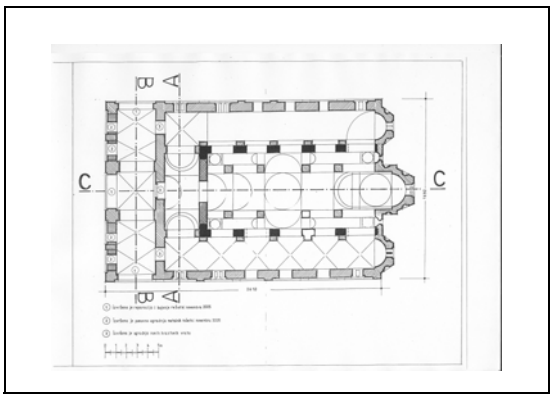

основа цркве

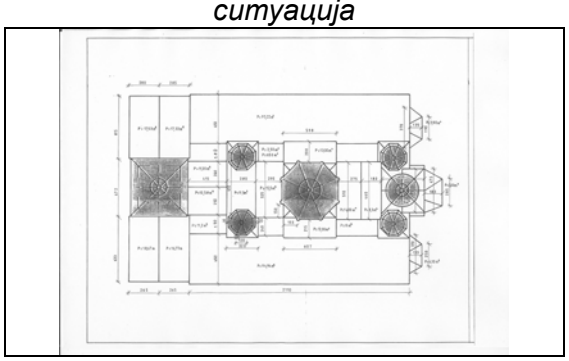

јоснова крова

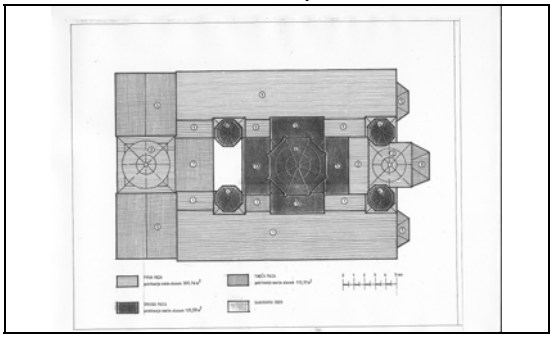

план покривања кровних равни

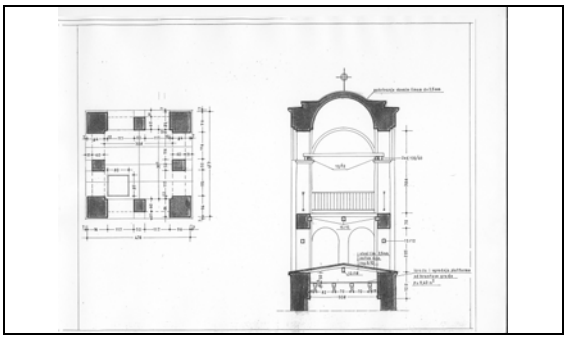

санација звоника - детаљ

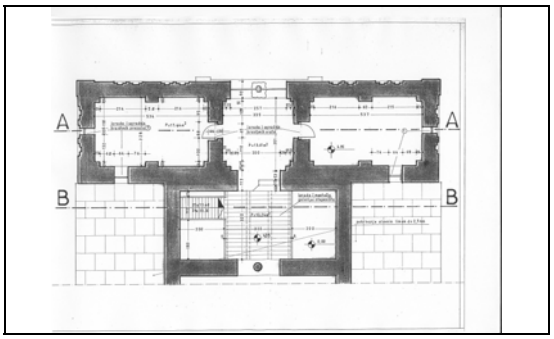

санација катихумена - детаљ

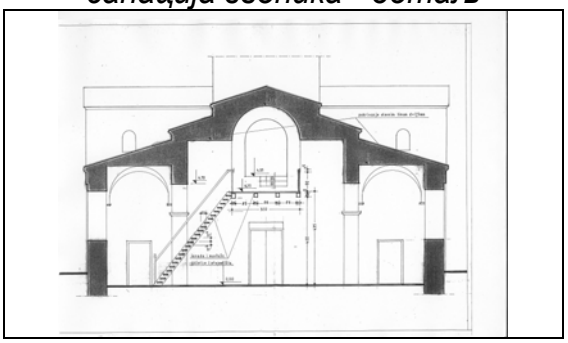

санација галерије - детаљ

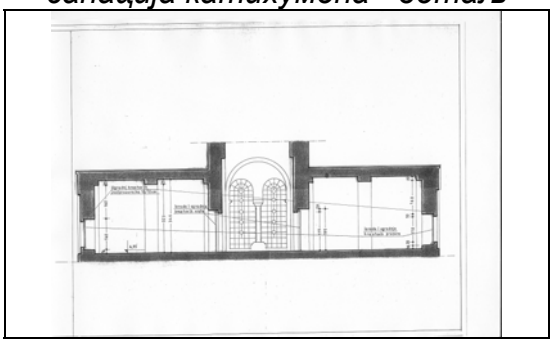

санација катихумена - детаљ

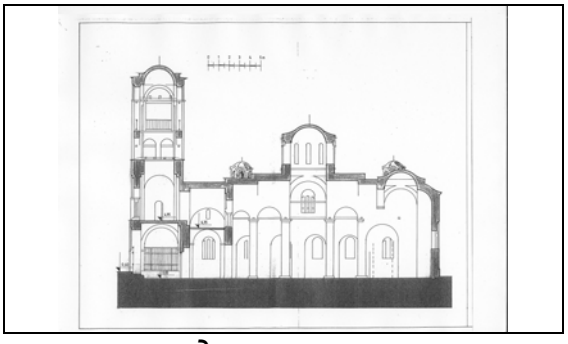

подуижни пресек

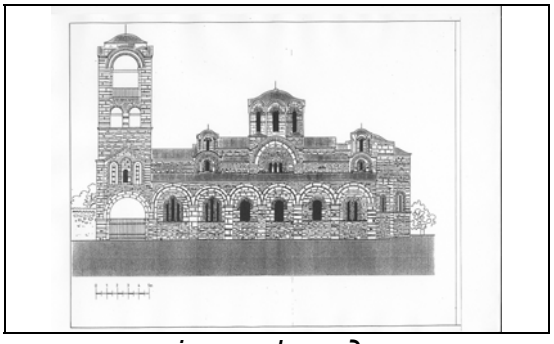

јужна фасада

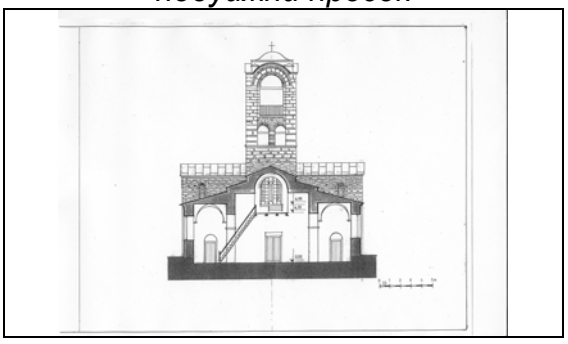

попречни пресек

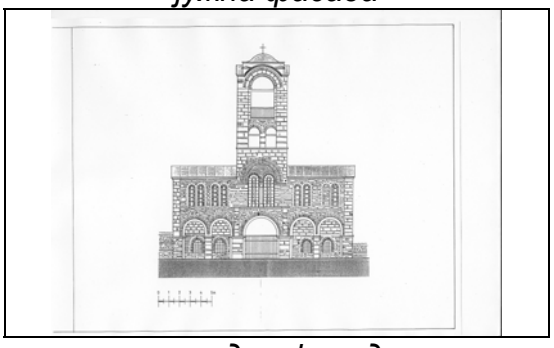

западна фасада

3. Програми и пројекти обнове

Пројектом обнове предвиђени су радови на санацији и реконструкцији цркве и грађевина црквеног комплекса (чуварска кућа,парохијски дом).

Обнова цркве и грађевина црквеног коплекса засновани су на следећим конзерваторским начелима:

- очувању историјских, архитектонских, урбанистичких и амбијенталних вредности цркве и грађевина црквеног коплекса
- очувању аутентичности архитектонских облика, конструкција и материјала,
- примени нових грађевинских материјала и конструкција,

Радови на обнови цркве и грађевина црквеног комплекса спроведени 2005. г.-2007.г. и обухватају неколико фаза и то:

1. Интервентне мере заштите (2005. г.)

2. Прва фаза обнове (2006.г.)
   - Обнова реконструкција и санација цркве

3. Друга фаза обнове (2007.г.-2008.г.)
   - Обнова реконструкција и санација крова цркве
   - Обнова, реконструкција и санација чуварске куће

3. 1. Предходна истраживања

- Регионални програм за културну и природну баштину југоисточне Европе - Пројекат заједничке обнове и истраживања архитектонске и археолошке баштине
  "Црква Богородица Љевишке - Извештај о прелиминарној техничкој процени стања верских грађевина – ансамбала и културних локалитета"
- *"Студија изводљивости - црква Богородица Љевишке"*
- УНЕСКО – истраживање стања живописа

3.2. Пројектна и тендерска документација:

Покрајински завод за заштиту споменика културе – Приштина / Лепосавић

3.3. Извођач радова:

- **интервентне мере заштите (2005)**

" AMERICAN INVEST ' - Ђаковица

- **прва фаза обнове (2006)**

"PLEĆJA 2" – Истинић/Дечани

- **друга фаза обнове (2007/2008)**

" AMERICAN INVEST ' - Ђаковица

3.4. Уговорени радови:

- **интервентне мере заштите (2005)**

Висина уговорених и изведених радова: 57.707 €

- **прва фаза обнове (2006)**

Висина уговорених и изведених радова: 135.896 €

- **друга фаза обнове (2007/2008)**

Висина уговорених и изведених радова: 85.562 €

3.5. Надзорни орган:

- **интервентни радови (2005)**

дипл.инж.арх. Јовица Лукић
дипл.инж.арх. Фатон Пруфи

- **прва фаза обнове (2006)**

дипл.инж.арх Јовица Лукић

- **друга фаза обнове (2007/2008)**

дипл.инж.арх Јовица Лукић

3.6. Супервизори:

- **интервентни радови (2005)**

дипл.инж.арх. Зоран Гарић
дипл.инж.арх. Милан Цатић
дипл.инж.арх. Осман Гојани

3.7. Време извођења радова:

- **интервентни радови (2005)**

септембар - децембар 2005.

- **прва фаза обнове (2006)**

август 2006. – децембар 2006.

- **друга фаза обнове (2007/2008)**

август 2007. – март 2008.

4. Опис изведених радова:

4.1. интервентни радови (2005)

- чишћење унутрашњости егзонартекса од шута, сагорелог малтера, остатака сагорелих делова дрвене конструкције са одвођењем на депонију.
- чишћење црквене порте од шута, смећа, сасушене траве, вегетације и растурених џакова са песком са одвођењем на депонију,
- израда и уградња привремене заштитне металне ограде испред западног улаза у цркву,кутијастим профилима дим 6х6см висине 2,00м анкерованих за бетонске темеље дим. 0,40х0,40х0,60 м,
- - санација лукова звоника уградњом нових разупора од храстових греда,
- покривање кровних равни свода изнад припрате цркве на месту између звоника и бочних купола цркве,оловним лимом дебљине 2,5мм,
- израда нове дрвене таванске конструкције звоника цркве,
- заштита дрвене таванске конструкције цркве облагањем оловним лимом, дебљине 2,5 мм,
- израда и уградња нових улазних храстових врата у егзонартексу цркве,
- санација надвратника изнад отвора врата у егзонартексу,
- репарација и уградња нових металних решетки у прозорске отворе на западној фасади,
- бојење металних решетки прозорских отвора на западној фасади,
- израда и уградња металних оквира прозора бифоре на галерији звоника цркве,
- демонтажа звона, уградња дрвених храстових греда)конструкције звона), понова монтажа звона и провера његовог несметаног функционисања.
- израда и уградња профилисаног каменог стуба са капителом на западној фасади у отвор бифоре звоника,
- израда и уградња профилисаног каменог стуба са капителом, у отвор бифоре на западном зиду припрате цркве,

Непозната лица, крајем новембра 2005. г. однели су са крова, изнад бочних бродова цркве оловни покривач у површини од око 340 м2. На предлог надзорних органа извршено је хитно покривање откривених делова крова изнад бочних бродова цркве, полагањем ПВЦ фолије. На овај начин привремено је заштићен живопис у цркви од даљих атмосверских утицаја током зиме.

4.2. прва фаза обнове (2006)

4.2.1. Обнова, реконструкција и санација цркве
Предходни радови

- демонтажа постојећег кровног покривача од оловног лима,
- обијање сагорелог малтера са зидова у унутрашњости цркве)припрата,наос, бочни бродови цркве),
- обијање оштећеног малтера у егзонартексу,
- обијање оштећеног малтера зидних површина (које нису живописане) у катихуменима и на галерији звоника,
- обијање оштећеног малтера са зидова,лукова и куполе звоника,
- чишћење фуга зидова, лукова и сводова звоника,
- одвоз шута на депонију,

Конструкција

- израда нове дрвене конструкције галерији у припрати цркве израђене од здраве и суве храстове грађе,

- израда дрвених степеништа и ограде галерије у припрати цркве,
- покривање куполе и крова звоника, кровних равни изнад катихумена звоника цркве оловним лимом, дебљине 2,5 мм,
- покривање крова изнад бочних бродова цркве, оловним лимом 2,5 мм,
- покривање крова цркве изнад сводова наоса и олтара цркве, оловним лимом, дебљине 2,5 мм,
- репарација крста на звонику,

Ентеријер

- малтерисање и тонирање површине зидова,који нису живописани, у унутрашњости цркве (егзонартекс, припрата, наос и бочни бродови цркве) кречним малтером,
- малтерисање и тонирање површине зидова катихумена и галерије звоника (који нису живописани),кречним малтером,
- санација пода на галерији и у катихуменима звоника,
- фуговање површине зидова,сводова и лукова звоника цркве,
- израда часне трпезе од белог мермера,
- репарација металних рамова прозора, заштитне мреже и застакљивање,

Екстеријер

- фуговање фасде звоника кречним малтером,
- репарација металне ограде звоника цркве,
- чишћење фасада цркве од гарежи и прашине,
- чишћење одводног дренажног канала око цркве,

Непозната лица однели су са крова, изнад бочних бродова цркве оловни покривач у површини од око 24 м2. На предлог надзорних органа извршено је хитно покривање откривених делова крова изнад бочних бродова цркве, полагањем ПВЦ фолије. На овај начин привремено је заштићен живопис у цркви од даљих атмосверских утицаја током зиме.

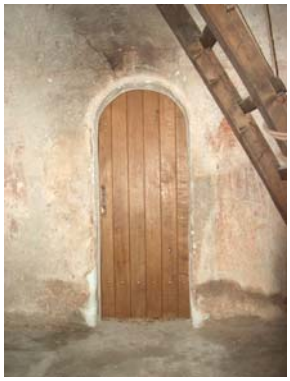

4.3. друга фаза обнове (2007/2008)

4.3.1. Обнова, реконструкција и санација цркве

Предходни радови

- демонтажа постојећег кровног покривача од оловног и поцинкованог лима,

Конструкција

- покривање централне куполе и купола изнад бочних бродова цркве оловним лимом, дебљине 2,5 мм,
- покривање крова изнад наоса цркве, оловним лимом, дебљине 2,5 мм
- репарација крста на звонику,
- израда и уградња новог крста,

4.3.1. Обнова, реконструкција и санација помоћне зграде (чуварске куће)

Предходни радови

- чишћење објекта од вегетације и уклањање шута,
- обијање малтера и чишћење фуга,

Конструкција,

- санација делова оштећених зидова,
- израда таванске и дрвене кровне конструкције,
- покривање крова ћарамидом,

Ентеријер

- малтерисање, глетовање и моловање зидова,
- израда бетонске подне конструкције,
- уградња термоизолације и хидроизолације испод подова и изнад таванске конструкције,
- облагање подова каменим плочама и керамичким плочицама,
- подашћање подова
- облагање зидова чајне кухиње и санитарија керамичким плочицама,
- израда и уградња прозора и врата,
- облагање плафона – таваница ламперијом,

Екстеријер

- малтерисање,глетовање и моловање фасада,
- израда и уградња металне ограде у отворе на фасади,
- чишћење каменог зида фасаде,
- делимична конзервација каменог зида фасаде,
- опшивање димњака поцинкованим лимом,

Инсталације

- израда инсталација водовода и канализације,
- набавка и уградња санитарија и инсталационих арматура,
- израда електроинсталација и громобранских инсталација,

Пројекат обнове, санације и реконструкције парохијског дома

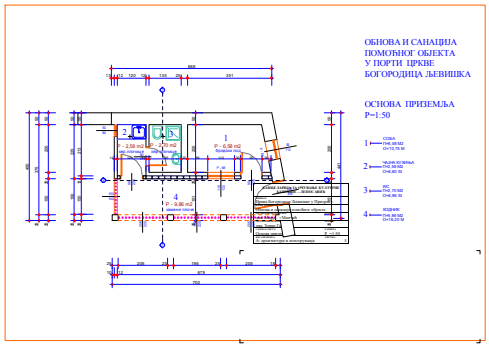

основа приземља

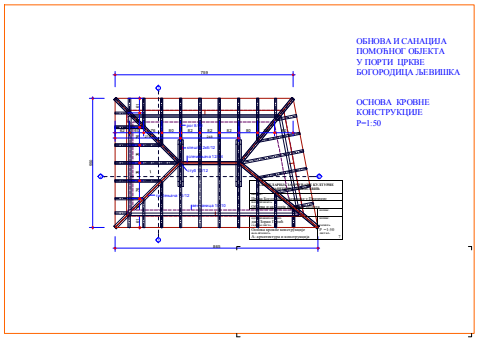

основа крова

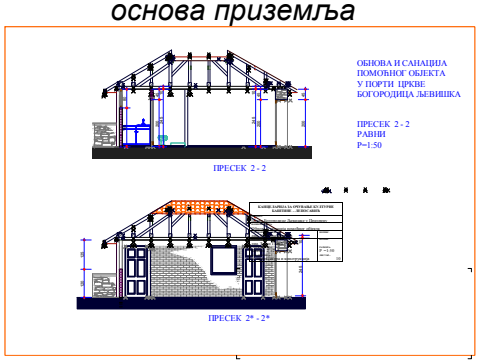

подужни пресек

северна фасада

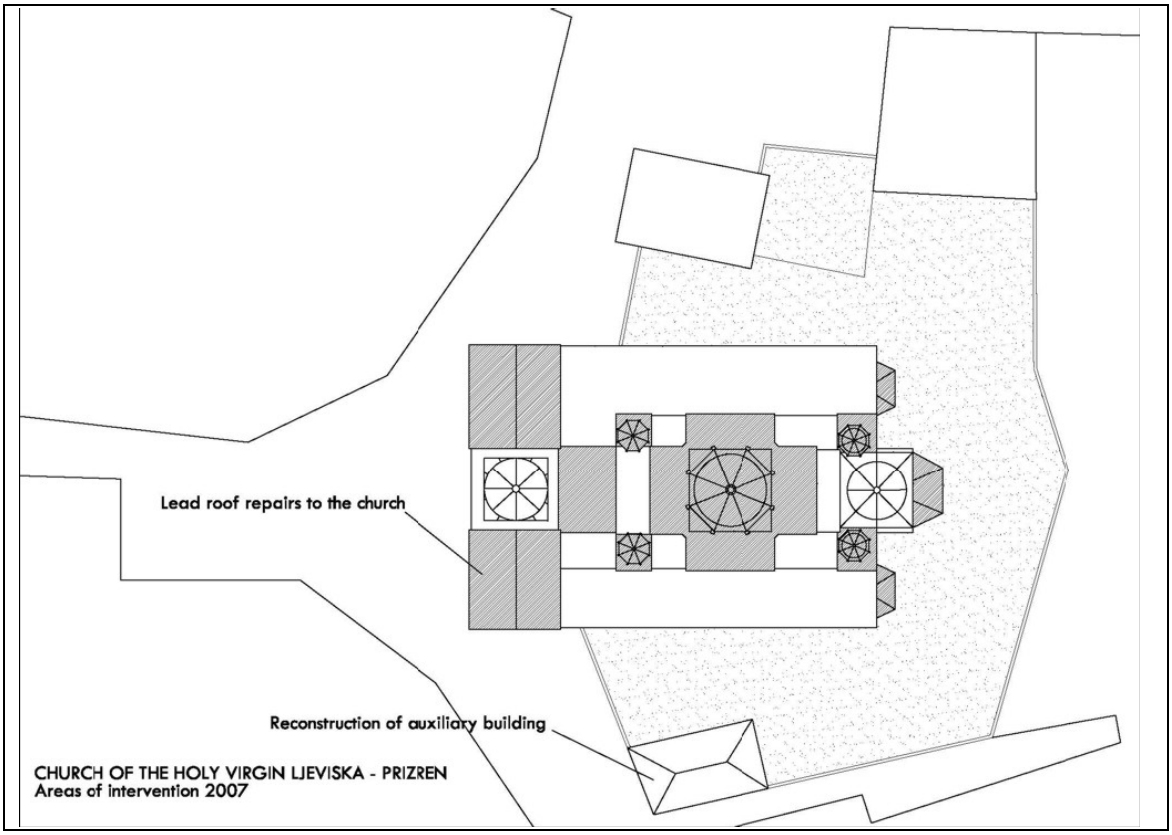
Lead roof repairs to the church
Reconstruction of auxiliary building
CHURCH OF THE HOLY VIRGIN LJEVISKA - PRIZREN
Areas of intervention 2007